

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

КРІВШЕНКО ЛІНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.011.3–051:[373.33.303.733.4](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЕВРИСТИЧНОГО
НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Лазарєв Микола Остапович,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
професор кафедри менеджменту освіти
та педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гузій Наталія Василівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри педагогічної творчості;

кандидат педагогічних наук
Зайцева Інна Олексіївна,
Сумський державний університет,
старший викладач кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 25 січня 2019 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 214.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка за адресою (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 21 грудня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Модернізація національної освіти вимагає підвищення якості професійної підготовки вчителів, зокрема початкових класів. Нова українська школа потребує учителів, які здатні працювати на засадах педагогіки партнерства, гуманної та конструктивної діалогової взаємодії. У закладах вищої освіти у майбутніх учителів важливо сформувати професійні вміння використовувати ідеї та технології творчої освіти, застосовувати евристичний діалог, здійснювати мотивовану інтерактивну і проектну діяльність, вибудовувати систему запитань і запитальних конструкцій для створення учнями якісних освітніх продуктів. Значущість таких професійних умінь та особистісних якостей актуалізує необхідність обґрунтування педагогічних умов, змісту, форм та методів формування умінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Доцільність звернення до означеної проблеми підтверджується положеннями законодавчих і нормативних документів освітньої політики України, зокрема таких, як Національна доктрина розвитку освіти України (2002), Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року (2013), Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Концепція «Нова українська школа» (2016), Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018) та ін.

Теоретико-методичні основи гуманістичного і конструктивного діалогу в освіті як дієвого чинника розумової і навчальної діяльності дітей і дорослих закладено у працях Сократа, Платона, Арістотеля, Г. Сковороди, К. Ушинського, В. Сухомлинського, М. Бахтіна, В. Біблера, П. Копніна, О. Леонтєва та ін.

У дослідженнях зарубіжних (Д. Армстронг, Н. Барбаліс, С. Гартман, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Фрейре та ін.) і вітчизняних (В. Андреев, П. Каптерев, П. Копнін, Б. Коротяєв, В. Кульневич, В. Лозова, О. Савченко, А. Сбруєва, А. Сологуб, А. Хуторської та ін.) науковців обґрунтовано можливості особистісно зорієнтованої евристичної освіти та доведено, що саме у її межах доцільно формувати вміння евристичного навчального діалогу і за їх допомогою підвищувати якість пізнавально-творчої і професійної підготовки фахівців. Проблеми підготовки майбутніх учителів до професійно-творчої діяльності на діалогових засадах окреслено у працях зарубіжних (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Фрейре й ін.) і вітчизняних дослідників (В. Андреев, В. Беспалько, Н. Гузій, І. Зязюн, О. Козлова, О. Лобова, Ю. Лянной, О. Міхеєнко, А. Сбруєва, О. Семенов, О. Чашечнікова та ін.)

У педагогічній науці розкрито окремі аспекти формування умінь застосовувати евристичний навчальний діалог в освіті та професійній підготовці, а саме: обґрунтовано вагомість володіння евристичним діалогом у становленні творчого потенціалу, майстерності і професіоналізму сучасного педагога (Н. Гузій, Д. Загорик, Н. Кічук, О. Кондратюк, О. Кузьменко, О. Лобова, Л. Мільто, О. Семенов, М. Солдатенко, Н. Тарасевич, А. Уварова та ін.); з'ясовано умови формування здатності до запитальної діяльності і

постановки пізнавальних запитань як складової умінь застосування евристичного діалогу у навчанні й вихованні (Н. Барбаліс, Б. Блум, А. Король, С. Курганов, О. Лазарева, Н. Шумакова та ін.); схарактеризовано роль і функції технологій евристичної освіти та евристичного діалогу у формуванні пізнавальних і професійних умінь, пізнавально-творчої самостійності учнів і майбутніх фахівців (М. Білоцерковець, Н. Громова, І. Зайцева, О. Кривонос, М. Лазарєв, О. Попова, І. Проценко, Н. Усенко та ін.); розроблено й перевірено критерії і способи діагностування й оцінки окремих умінь застосування евристичного діалогу в освітній діяльності (О. Демченко, О. Кривонос, В. Лозова, К. Лазарева, Т. Плохута та ін.). Водночас недостатньо розкрито потенціал евристичної освіти, її роль у формуванні вмінь застосування евристичного навчального діалогу.

Аналіз наукових джерел, вивчення досвіду закладів педагогічної вищої освіти дали змогу виявити низку *суперечностей*, зокрема, між:

- потребами суспільства в учителях початкових класів, які володіють високим рівнем умінь застосування евристичного навчального діалогу, та реальним станом сформованості таких умінь у майбутніх учителів початкових класів;
- доцільністю формування у студентів умінь застосування евристичного навчального діалогу та нерозробленістю педагогічних умов формування означених умінь у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів;
- необхідністю об'єктивної діагностики й оцінки умінь застосування евристичного навчального діалогу та відсутністю системи критеріїв, показників і рівнів їх сформованості у майбутніх учителів початкових класів.

Отже, актуальність і недостатня розробленість проблеми та необхідність вирішення виявлених сутнісних суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів»**.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертація є складовою комплексної науково-дослідної теми кафедри педагогічної творчості та освітніх технологій Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Творча самореалізація особистості у контексті евристичної освітньої технології» (реєстраційний номер 011U005731).

Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 9 від 30 січня 2017 року).

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження**:

1. Визначити стан розробленості проблеми формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів та поняттєвий апарат дослідження.

2. Розкрити сутність і групи вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

3. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови формування у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу та модель реалізації цих умов.

4. Розробити й застосувати комплекс діагностичного інструментарію для виявлення рівнів сформованості у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу.

5. Здійснити експериментальну перевірку педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у контексті евристичної освіти майбутніх учителів початкових класів.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкових класів у закладах педагогічної вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування умінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Методи дослідження:

– *теоретичні* – аналіз філософських, психологічних, педагогічних джерел з метою визначення стану розробленості проблеми формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів; узагальнення та систематизація наукових положень для визначення базових понять дослідження; порівняльний аналіз – з метою з'ясування науково-методологічних підходів дослідження; теоретичне моделювання та прогнозування – для розробки моделі реалізації педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу; конкретизація та синтез – для виявлення й обґрунтування педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів; структурування, діагностика та класифікація – для визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості у майбутніх учителів початкової школи умінь застосовувати евристичний діалог;

– *емпіричні* – діагностичні (анкетування, тестування, творчі завдання – для визначення рівня сформованості у студентів умінь застосовувати евристичний навчальний діалог у теоретичній підготовці та практичній діяльності; анкетування і співбесіди з викладачами закладів вищої педагогічної освіти – для забезпечення їх готовності застосовувати технології евристичної освіти), обсерваційні (пряме, побічне, включене педагогічне спостереження, ретроспективний аналіз власної педагогічної практики), прогностичні (експертні критерії та показники для оцінки сформованості досліджуваних умінь, узагальнення незалежних характеристик), праксиметричні (аналіз освітніх продуктів навчально-пізнавальної діяльності студентів, аналіз педагогічного досвіду), педагогічний експеримент – для визначення ефективності застосованих педагогічних умов;

– *статистичні* – математичні методи статистичної обробки експериментальних даних для підтвердження достовірності отриманих результатів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* виявлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування у майбутніх учителів умінь застосовувати евристичний навчальний діалог за допомогою інноваційних технологій евристичної освіти (застосування евристичної освіти та її технологій як основи для формування професійних мотивів та вмінь, професійно-творчої діяльності майбутнього вчителя початкових класів; використання евристичних технологій для формування у майбутніх учителів початкових класів умінь самостійного конструювання евристичного навчального діалогу у теоретичній підготовці і практичній діяльності; створення й використання комплексу діагностичного інструментарію для самооцінки й оцінки рівнів сформованості у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу); розкрито групи умінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів (уміння ставити пізнавальні запитання, вибудовувати й застосовувати логічні ряди запитань для створення необхідних освітніх продуктів; уміння взаємодіяти в інтерактивній групі, здійснювати діагностику сформованості вмінь застосування евристичного діалогу); розроблено й застосовано комплекс діагностичного інструментарію для виявлення рівнів сформованості у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу; здійснено експериментальну перевірку педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у контексті евристичної освіти майбутніх учителів початкових класів;

– *уточнено* сутність, змістовні і процесуальні характеристики понять «евристична освіта», «евристичний навчальний діалог», «уміння застосовувати евристичний навчальний діалог», «формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу»;

– *удосконалено* зміст, форми і методи підготовки майбутніх учителів початкових класів до конструювання і застосування евристичного навчального діалогу;

– *подальшого розвитку* набули способи формування у майбутніх учителів початкових класів вмінь діагностувати й оцінювати досягнуті рівні евристичної діалогової взаємодії в освітньому процесі.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що розроблені теоретичні положення та методичні рекомендації щодо формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів, сформульовані у робочій навчальній програмі спецкурсу «Евристичний навчальний діалог як основа професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів», навчально-методичному посібнику «Евристичне навчання в початковій школі: теорія і практика», впроваджено у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів. Рекомендації щодо реалізації педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу можуть бути використані при вивченні психолого-педагогічних дисциплін в закладах

вищої освіти, у системі післядипломної освіти, зокрема при підготовці професійних тренінгів для освітян.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1444 від 18.06.2018 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1621 від 30.05.2018 р.), Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова (довідка № 08.37-01-1073 від 15.06.2018 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/17-1674 від 22.06.2018 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 319 від 23.06.2018 р.), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-18-442 від 18.06.2018 р.), КУ Сумська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 25 (довідка № 01-26/254 від 18.06.2018 р.).

Апробація отриманих результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднено на конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Сучасний вимір психології та педагогіки» (Львів, 2018), «Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти» (Глухів, 2018); *всеукраїнських з міжнародною участю* – «Професійно-творча і духовна самореалізація особистості в евристичній освіті» (Суми, 2015), «Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті» (Суми, 2016), «Інновації в освіті та педагогічна майстерність учителя словесника» (Суми, 2017), «Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті» (Суми, 2018); *всеукраїнській* – «Інновація в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення» (Полтава, 2018).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 13 одноосібних публікаціях автора, з них: 1 монографія, 5 статей у наукових фахових виданнях України (4 з яких включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus), 6 праць апробаційного характеру, 1 навчально-методичний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (270 найменувань, з них 15 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг роботи – 288 сторінок, з них 197 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, об'єкт, предмет, завдання; показано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено дані щодо апробації та впровадження результатів дисертації, публікацій та структури дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні основи евристичного навчального діалогу та вмінь його застосування у професійній підготовці майбутніх**

учителів початкових класів» здійснено аналіз змісту й особливостей евристичної освіти та її провідного складника – евристичного навчального діалогу, визначено стан розробленості проблеми, розкрито сутність і групи вмінь майбутніх учителів початкових класів застосовувати евристичний навчальний діалог, з позицій інноваційної особистісно зорієнтованої освіти визначено поняттєвий апарат дослідження.

На основі структурно-функціонального аналізу, порівняння і систематизації дефініцій, поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя» (О. Закраєвська, О. Пехота, О. Семенов, А. Стараєва та ін.) витлумачено як цілеспрямовану діяльність в єдності мети, змісту, структури навчання і виховання для формування сукупності психолого-педагогічних і спеціальних знань, професійних здібностей та вмінь, вагоме місце з-поміж яких займають уміння застосовувати евристичний навчальний діалог, що дозволяє застосовувати технології інноваційної освіти у вивченні предметів початкової школи. Означений підхід визначає провідним у навчанні студентів орієнтацію на опанування логікою навчального діалогу, оскільки він забезпечує більш повні можливості для творчого освоєння знань, підвищення рівня самостійності в опануванні студентами знань та вмінь, сприяє виробленню таких важливих професійних якостей особистості, як самостійність, ініціативність, креативність, гнучкість мислення та ін.

На підставі аналізу філософсько-методологічних, психолого-педагогічних досліджень В. Андрєєва, А. Хуторського, П. Копніна, А. Короля, Г. Гончаренка та інших з урахуванням положень системного, особистісно-діяльнісного, синергетичного підходів та структурно-функціонального і порівняльно-зіставного дослідницьких методів евристичну освіту схарактеризовано як завершену інноваційну освітню систему, що має на меті створення необхідних умов для розвитку і творчої самореалізації, самозростання особистості, зокрема майбутнього вчителя. Евристичну освіту розглянуто як новий тип освітньої діяльності, в якій пріоритетною є пізнавально-творча і професійно-творча діяльність його суб'єктів, що спираються насамперед на евристичний діалог, інтерактивну діалогову взаємодію, результатом якої є створення освітніх продуктів з необхідними критеріально-діагностичними характеристиками.

Використання термінологічного аналізу, структурного й порівняльного методів забезпечив розгляд евристичного навчального діалогу як невід'ємного складника особистісно зорієнтованої евристичної освіти. Евристичний навчальний діалог – це паритетна діалогічна співтворчість викладача і студентів, учителя й учнів, під час якої постійно ініціюється запитальна діяльність тих, хто навчається, з метою вибудови цілісної групи евристичних запитань для розвитку мислення, виявлення істини і створення освітнього продукту у формі нових знань, вмінь, цінностей, способів діяльності. Евристичний навчальний діалог відрізняється від діалогу традиційного типу, в якому, зазвичай, стверджується авторитарна норма панування запитань і директив наставника (вчителя, викладача, керівника тощо).

Узагальнення досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців (М. Барбаліс, П. Фрейре, А. Король, А. Хуторської, А. Алексюк, Л. Бурман, Л. Вовк, І. Глазкова, Н. Гузій, Т. Довженко, М. Євтух, С. Золотухіна, Л. Кондрашова, О. Кондратюк, В. Лозова, М. Лазарев, В. Морозов, О. Савченко та ін.) дозволило довести необхідність перетворення традиційного освітнього процесу на евристичний, в основу якого покладено евристичний (сократівський) діалог як незамінне першоджерело і компонент евристичного мислення, пізнання і навчання, що відповідає потребам сучасності, сприяє творчій самореалізації і самозростанню особистості, зокрема майбутнього вчителя (А. Маслоу, К. Роджерс, А. Король, С. Кульневич, А. Хуторської та ін.).

З'ясовано, що поняття «уміння застосовувати евристичний навчальний діалог» розглядається науковцями як педагогічна, так і психологічна категорія з багатокомпонентною структурою та є важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Поняття «вміння застосовувати евристичний навчальний діалог» схарактеризовано як сформовану у діяльності здатність конструювати і використовувати різні форми навчального евристичного діалогу як цілісної системи творчих дій, що забезпечують паритетність спілкування, взаємоприйняття, взаєморозуміння і ефективну діалогічну взаємодію суб'єктів освіти для створення й оцінки освітніх продуктів – нових знань, умінь, цінностей, способів мислення і діяльності.

На підставі системного аналізу Галузевого стандарту вищої освіти, Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», Концепції «Нова українська школа» визначено групи вмінь застосування евристичного навчального діалогу, якими мають оволодіти майбутні вчителі початкових класів для роботи з молодшими школярами, а саме уміння: ставити сутнісні пізнавальні запитання; складати логічний ряд запитань для розвитку мислення, створення конкретного освітнього продукту; взаємодіяти в інтерактивній групі; здійснювати діагностику запитальної діяльності та діалогової взаємодії.

Таким чином, у розділі визначено стан розробленості проблеми та визначено поняттєвий апарат дослідження; розкрито сутність і групи вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

У другому розділі **«Обґрунтування педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів»** виявлено та обґрунтовано педагогічні умови формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів та модель їх реалізації.

На підставі структурно-логічного аналізу теоретичних і практичних аспектів фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів встановлено, що педагогічними умовами, які забезпечують ефективне формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу, є такі: 1) застосування евристичної освіти та її технологій як основи для формування професійних

мотивів та умінь, професійно-творчої діяльності майбутнього вчителя початкових класів; 2) використання евристичних технологій для формування у майбутніх учителів початкових класів умінь самостійного конструювання евристичного навчального діалогу у теоретичній підготовці і практичній діяльності; 3) створення й використання комплексу діагностичного інструментарію для самооцінки й оцінки рівнів сформованості у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу.

Застосування методу теоретичного моделювання дозволило розробити модель реалізації педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів (рис. 1) як теоретичну, змістову, операційну і діагностичну цілісність. Методологічними і теоретичними основами означеної моделі є: філософсько-синергетичні та психолого-педагогічні ідеї самореалізації особистості, особистісно зорієнтованої освіти, навчального діалогу; принципи особистісно зорієнтованого евристичного навчання – суб'єктності, паритетних відносин, пріоритету зовнішньої і внутрішньої діалогічної взаємодії студентів і викладачів, єдності комунікативної і пізнавальної діяльності; науково-дидактичні підходи – системний, суб'єктно-діяльнісний, синергетичний.

З'ясовано, що відповідно до першої з виявлених педагогічних умов майбутні вчителі залучаються до виконання основних видів евристичної діяльності: від найпростіших – пошукових, порівнювальних до перетворювальних, конструктивних, нарешті, з набуттям досвіду та умінь – до суто творчих, тобто креативних процедур створення оригінальних освітніх продуктів; у студентів відбувається формування знань про принципи, методи і технології евристичної освітньої системи, про вагомість і функції евристичного діалогу як епіцентру евристичного навчання й виховання. Згідно з другою педагогічною умовою у студентів формуються вміння конструювати різні форми евристичного навчального діалогу та випробовувати створені моделі і конструкції під час практичних занять і педагогічної практики. Відповідно до третьої педагогічної умови відбувається формування у майбутніх учителів початкових класів умінь діагностування, оцінки перебігу й результатів евристичної діалогічної діяльності.

Визначено етапи реалізації означених педагогічних умов. На етапі реалізації першої педагогічної умови здійснюється відповідна психолого-педагогічну підготовка викладачів, що включає: підвищення професійного інтересу викладачів до досліджуваної проблеми; оволодіння педагогами методикою евристичної освіти взагалі та евристичного діалогу зокрема. Упровадження спецкурсу «Евристичний навчальний діалог як основа професійної діяльності вчителя початкових класів» спрямовано на розширення знань студентів про теоретико-методичні засади технологій евристичної освіти та формування у них умінь застосування евристичного навчального діалогу (оволодіти вміннями ставити сутнісні пізнавальні запитання, вибудовувати набори запитань для створення конкретних освітніх продуктів, взаємодіяти в інтерактивній групі, розвинути педагогічну рефлексію).

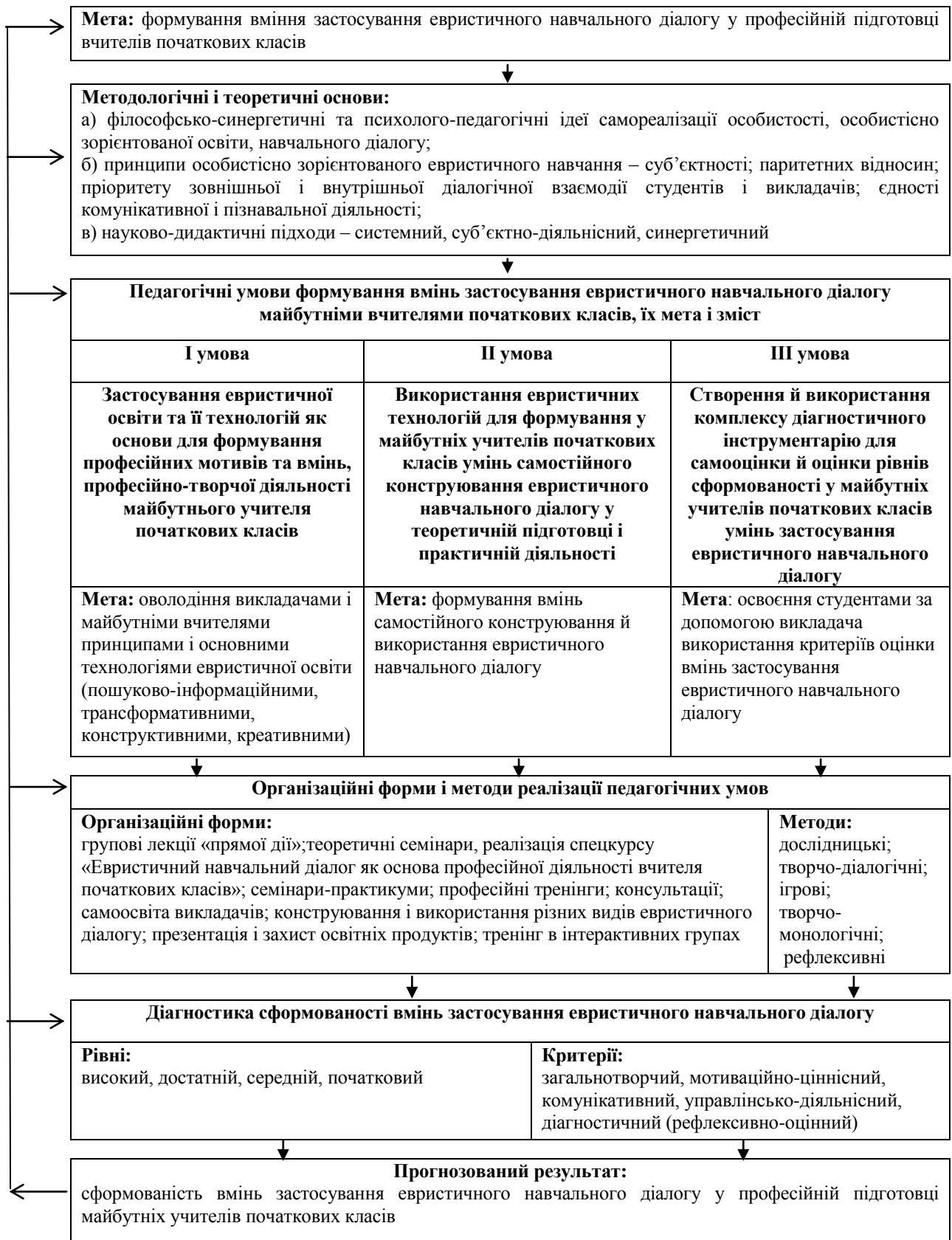

Рис. 1. Модель реалізації педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів

Провідними методами освоєння теоретичного матеріалу у моделі визначено авторський варіант «лекції прямої дії», де значне місце посідає евристичний діалог (на основі методик професорів Б. Коротяєва і М. Лазарева), і контрольована викладачами самостійна робота студентів із засвоєння теоретичних знань. Формування вміння застосування евристичного діалогу відбувається у майбутніх учителів початкових класів у процесі реалізації різних форм освітньої діяльності: «лекція прямої дії», інтерактивний пошук у малих творчих групах, презентації своїх знахідок, дружня дискусія, тренінг та коучинг професійного спрямування, ділова гра тощо.

Передбачалося ознайомлення студентів із технологіями евристичної освіти, особливостями постановки серії пізнавальних запитань під час діалогової взаємодії (основної складової евристичного діалогу). Студенти, використовуючи серії евристичних запитань, спрямованих на розкриття мети, завдань пізнавальної діяльності, засобів і способів їх розв'язання, опановували вміннями формулювати і переформулювати актуальну і значущу для кожного навчальну мету та відповідні до неї завдання.

В контексті реалізації другої педагогічної умови акцентується увага на конструюванні й використанні діалогу в ситуаціях, наближених до реальної самостійної професійної діяльності. Передбачається запровадження інноваційних способів проведення всіх практичних занять із зануренням у творчу діалогову взаємодію: групова інтерактивна взаємодія в малих навчальних групах із вирішення актуальних професійних завдань; професійні тренінги; створення, презентація і захист освітніх продуктів для їх використання під час педпрактики; дискусії як продуктивна взаємодія студентів з викладачами, вчителями початкових класів. Відповідно до змісту й мети професійної підготовки застосовуються різні методи організації інтерактивної роботи в малих навчальних групах студентів, що є прийнятними для роботи з молодшими школярами: діалог з активним включенням серії запитань, спільний проект, пошук інформації, «акваріум», «два-чотири-всі разом», «обери позицію», прес, ток-шоу, «мозковий штурм» та ін. Діяльність студентів спрямовується на створення освітніх продуктів, що являють собою універсальні набори запитань для пошуку молодшими школярами нових знань, написання й аналізу художніх творів, аналізу задач різних видів тощо. Такий підхід забезпечує майбутнім учителям початкових класів можливість для успішного опанування вміннями застосування евристичного навчального діалогу та методами інтерактивної взаємодії.

Згідно з розробленою моделлю здобуті знання і вміння з технологій евристичної освіти можуть бути використані майбутніми вчителями початкових класів при підготовці курсових і кваліфікаційних робіт із застосуванням дослідницького підходу, критичного аналізу наукових поглядів з теми дослідження, генерації нових ідей, їх обов'язкової експериментальної перевірки в школі із залученням розробленої системи діагностичного інструментарію.

Запропоновано застосовувати інноваційні евристичні моделі і технології в організації навчальної і виробничої педагогічної практики у школі. Логіка реалізації поставлених завдань передбачає використання методів спостереження й порівняльного аналізу відеоуроку вчителя-професіонала і власного відеоуроку чи його фрагменту. Звертається увага на досягнення таких показників професіоналізму педагога, як уміння побудувати щільну структуру заняття, диференціювати завдання, забезпечити вербальну і невербальну евристичну взаємодію, об'єктивну оцінку досягнень учнів. Аргументовано, що перегляд і аналіз відеоуроків, проведених у паралельних класах на одну тему, сприяє мотивуванню і формуванню вміння застосування евристичного діалогу у майбутніх учителів початкових класів.

Спрогнозовано потенціал коуч-тренінгів, спрямованих на залучення внутрішніх резервів особистості та стимулювання її до усвідомлення необхідності самовдосконалення і самореалізації, для розкриття та розвитку особистісних і професійних якостей майбутніх учителів початкових класів. Запропоновано запровадження такої форми здійснення педагогічної практики, як дослідно-проектні студії малих груп студентів і педагогів-майстрів зі створення, реалізації й захисту професійно-творчих продуктів – оригінальних уроків із застосуванням евристичного навчального діалогу, сценаріїв колективних творчих справ, дидактичних ігор, гри-конкурсу «А я роблю так!». Сформульовано припущення, що педагогічна практика з постійним застосуванням інновацій, є одним із важливих шляхів для формування вмінь самостійного застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Реалізація третьої педагогічної умови передбачає оволодіння студентами вміннями здійснювати рефлексивно-оцінну діяльність на засадах діалогової взаємодії. Відбувається засвоєння основних понять «діагностика», «критерії», «показники», «рівні», здійснюється діагностичний аналіз евристичних навчальних діалогів та інших освітніх продуктів з метою освоєння вмінь діагностики й оцінки. Студенти залучаються за допомогою діалогової взаємодії до конструювання критеріїв і показників успішного застосування евристичного діалогу для створення освітніх продуктів; створення, діагностики й самооцінки власного евристичного навчального діалогу та іншого освітнього продукту з використанням діагностичного інструментарію, до оцінки евристичного діалогу як творчого продукту; корекції та вдосконалення створеного евристичного діалогу. Означені дії спрямовані на формування оцінно-корегувальних умінь майбутніх учителів: робити висновки, підбивати підсумки діалогу, аналізувати його результати, оцінювати власні пізнавальні можливості в діалозі, корегувати та вдосконалювати створені продукти пізнавально-творчої (евристичної) діяльності тощо. Студенти навчаються самостійно добирати запитання до кожного виду творчого продукту, активно та обґрунтовано корегувати досягнуті результати, надавати їм оцінку та певні рекомендації з їх удосконалення.

Таким чином, у розділі виявлено й обґрунтовано педагогічні умови формування у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу та розроблено модель реалізації цих умов.

У третьому розділі **«Дослідно-експериментальна перевірка педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів»** розкрито організацію й перебіг педагогічного експерименту з перевірки означених педагогічних умов; здійснено кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Дослідження проводилося упродовж 2015–2018 років на базі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, КУ Сумська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 25.

Експериментом було охоплено 420 майбутніх учителів початкових класів (209 осіб експериментальних груп (ЕГ) і 211 осіб контрольних груп (КГ), які знаходилися в рівних стартових умовах. Навчання студентів ЕГ тривало з урахуванням педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів, збагачених відповідними змістом, формами, методами технологій інноваційної евристичної освіти; у КГ – за традиційними навчальними програмами.

Для проведення діагностичної роботи визначено комплекс діагностичного інструментарію, що являє собою систему послідовних педагогічних дій, спрямованих насамперед на виявлення, аналіз та вимірювання за чіткими критеріями рівнів сформованості вмінь застосування евристичного навчального діалогу майбутніми вчителями початкових класів (загальнотворчий, мотиваційно-ціннісний, комунікативний, управлінсько-діяльнісний, діагностичний (рефлексивно-оцінний)). Діагностичні операції проводилися впродовж усіх етапів реалізації педагогічних умов.

На основі аналізу та систематизації наукових досліджень виокремлено високий, достатній, середній і початковий рівні сформованості вмінь застосування евристичного навчального діалогу у майбутніх учителів початкових класів.

У процесі експериментального дослідження для порівняльного аналізу якісних і кількісних змін у сформованості вмінь застосування евристичного навчального діалогу майбутніми вчителями початкових класів експериментальної і контрольної груп було виокремлено такі показники: систематично ставити пізнавальні запитання; складати логічний ряд запитань для створення конкретного освітнього продукту (опис, розповідь, оповідання, стаття, курсова робота, кваліфікаційна робота тощо); взаємодіяти в

інтерактивній групі, в якій студенти вчать ставити запитання (основні, уточнюючі, пояснювальні, узагальнюючі, інтерпретаційні, творчі тощо); уміння діагностувати якість запитальної діяльності та діалогової взаємодії.

Узагальнені результати експериментальної роботи подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів (%)

Уміння ставити сутнісні, пізнавальні запитання				
Рівні	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	1,7	1,6	20,1	8,1
достатній	11,5	11,4	42,9	26,3
середній	60,1	60,9	36,3	58,4
початковий	26,7	26,1	0,7	7,2
Уміння складати логічний ряд запитань для створення конкретного освітнього продукту				
Рівні	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	1,9	2,1	18,4	4,6
достатній	13,1	12,9	42,6	31,3
середній	56,1	55,4	35,9	52,4
початковий	28,9	29,6	3,1	11,7
Уміння взаємодіяти в інтерактивній групі				
Рівні	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	6,2	6,3	39	14,7
достатній	15,3	14,9	57,1	21,4
середній	59,8	60	3,8	52,3
початковий	18,7	18,8	–	11,6
Уміння діагностувати якість запитальної діяльності та діалогової взаємодії				
Рівні	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	–	–	34,4	12,7
достатній	–	–	49,8	21,9
середній	36,7	36,1	14,3	51,4
початковий	63,3	63,9	1,6	14
Середній показник сформованості означених умінь				
Рівні	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	2,4	2,5	28	10
достатній	9,9	9,8	48,3	25,2
середній	53,2	53,1	22,6	53,7
початковий	34,5	34,6	1,1	11,1

Наведені дані засвідчують, що кількість студентів експериментальних академічних груп, які досягли високого й достатнього рівня оволодіння вміннями застосування евристичного навчального діалогу, зросла на 64%, що на 46% більше, ніж у контрольній групі. Доведено, що на старті експерименту лише 15% студентів експериментальних груп розуміли логіку

побудови евристичних запитань, то в кінці дослідницької роботи на високому й достатньому рівнях володіли запитальною діяльністю 63% студентів 3–4 курсів. Виявлено, що студенти експериментальних груп більш активно оволодівали уміннями правильно ставити як запитання загального характеру (пов'язані з обранням теми, проблеми, доведенням актуальності), так і уточнювальні, інтерпретаційні, пояснювальні, практичні (за термінологією Б. Блума).

З'ясовано, що високим і достатнім рівнем умінь скласти логічний ряд запитань для створення конкретного освітнього продукту (діалогу, опису, розповіді, міркування, оповідання, реферату, доповіді, курсової та кваліфікаційної роботи, тощо) оволоділи 61% студентів ЕГ, що на 25,1% більше, порівняно з КГ (35,9%). Констатовано, що такі зміни відбулися завдяки застосуванню в навчанні майбутніх учителів початкових класів технологій інноваційної евристичної освіти та, зокрема, евристичного навчального діалогу.

Виявлено, що відсоток високого рівня вмінь студентів експериментальних груп взаємодіяти в інтерактивній групі зріс із 6,2% до 39%, достатній рівень – з 15,3% до 57,1%. Високим і достатнім рівнями умінь здійснювати діагностику запитальної діяльності та діалогової взаємодії у сукупності оволоділо на 49,6% студентів експериментальних груп більше, ніж студентів контрольних груп.

Констатовано, що за період експерименту частка студентів з високим і достатнім рівнями сформованості вмінь застосування евристичного навчального діалогу зросла (на 35,4% та 30,3% в ЕГ, 13,9% та 10% в КГ), натомість частка студентів з середнім і початковим рівнями – зменшилася (на 46,2% та 24,6% в ЕГ, 7,3% та 20,6% в КГ).

Таким чином, проведене дослідження експериментально підтвердило ефективність розроблених педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Здійснене теоретичне дослідження, проведена експериментальна робота дають підстави дійти таких **висновків**:

1. Визначено стан розробленості проблеми формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів та поняттєвий апарат дослідження. Виявлено, що ефективна професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи має базуватися на технологіях евристично освіти з пріоритетами пізнавально-творчої і професійно-творчої діяльності. Невід'ємною складовою евристичної освіти є евристичний діалог, що включає розвинену запитальну діяльність того, хто вчиться. Евристичний навчальний діалог сприяє успішній самореалізації пізнавальних і професійних якостей особистості, націлює її на постійне вдосконалення й самовдосконалення вмінь критично мислити, запитувати, щоб пізнати нове, ставити мету, створювати власний освітній продукт. Констатовано недостатній стан розробленості досліджуваної проблеми, зокрема відсутність

теоретично обґрунтованих педагогічних умов та науково-методичного забезпечення формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

З'ясовано, що евристична освіта являє собою новий тип освітньої діяльності, у якій пріоритетною є пізнавально-творча діяльність його суб'єктів, що має на меті їх розвиток і самореалізацію творчого потенціалу та об'єднує в собі евристичні технології навчання, які спираються насамперед на інтерактивну діалогову взаємодію означених суб'єктів для створення освітніх продуктів з необхідними критеріально-діагностичними характеристиками.

Визначено, що евристичний навчальний діалог в евристичній освіті – це паритетна діалогічна співтворчість викладача і студентів, учителя й учнів, під час якої постійно ініціюється запитальна діяльність тих, хто навчається, з метою вибудови цілісної групи евристичних запитань для розвитку мислення, виявлення істини і створення освітнього продукту у формі нових знань, умінь, цінностей, способів діяльності.

Уточнено поняття «уміння застосовувати евристичний навчальний діалог». Означений феномен являє собою сформовану у діяльності здатність конструювати і використовувати різні форми навчального евристичного діалогу як цілісної системи творчих дій, що забезпечують паритетність спілкування, взаємосприйняття, взаєморозуміння і ефективну діалогічну взаємодію суб'єктів освіти для створення й оцінки освітніх продуктів – нових знань, умінь, цінностей, способів мислення і діяльності.

З'ясовано, що формування вмінь застосовувати евристичний навчальний діалог – це оволодіння процесами самостійного конструювання, використання діалогу для вдосконалення освітнього процесу та діагностування й оцінювання його ефективності.

2. Розкрито сутність і групи вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів, а саме: уміння ставити сутнісні запитання, пов'язані з об'єктом пізнання; уміння складати логічні ряди запитань для створення конкретних освітніх продуктів; уміння взаємодіяти в інтерактивній групі; уміння здійснювати діагностику запитальної діяльності та діалогової взаємодії.

Аргументовано, що однією з головних вимог до формування у майбутніх учителів початкових класів вмінь застосування евристичного навчального діалогу є застосування технологій евристичної освіти в професійній підготовці.

3. Виявлено та обґрунтовано педагогічні умови формування у майбутніх учителів початкових класів вмінь застосування евристичного навчального діалогу, а саме:

1) застосування евристичної освіти та її технологій як основи для формування професійних мотивів та умінь, професійно-творчої діяльності майбутнього вчителя початкових класів;

2) використання евристичних технологій для формування у майбутніх учителів початкових класів вмінь самостійного конструювання евристичного навчального діалогу у теоретичній підготовці і практичній діяльності;

3) створення й використання комплексу діагностичного інструментарію для самооцінки й оцінки рівнів сформованості у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу.

Розроблено модель реалізації означених педагогічних умов, що охоплює мету, методологічні та теоретичні основи, організаційні форми і методи, рівні і критерії, прогностичний результат.

4. Розроблено комплекс діагностичного інструментарію для виявлення рівнів сформованості у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу.

Визначено критерії сформованості вмінь застосування евристичного навчального діалогу майбутніх учителів початкових класів: загальнотворчий, мотиваційно-ціннісний, комунікативний, управлінсько-моделювальний, діагностичний.

Виокремлено високий, достатній, середній, початковий рівні сформованості вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

5. Здійснено експериментальну перевірку педагогічних умов формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у контексті евристичної освіти майбутніх учителів початкових класів. Результати експерименту засвідчили, що відбулися суттєві позитивні зміни у формуванні вмінь застосування евристичного навчального діалогу: у переважній частині студентів сформувалися достатні вміння евристичного навчального діалогу (уміння ставити сутнісні запитання, уміння створювати логічні набори запитань для створення освітніх продуктів; уміння взаємодіяти в інтерактивній групі; рефлексивно-оцінні вміння). Доведено, що після реалізації означених педагогічних умов 76,3% студентів експериментальних груп досягли високого і достатнього рівнів самостійного застосування евристичного навчального діалогу при виконанні теоретичних і практичних професійних завдань. Засвідчено, що 64% студентів поліпшили рівень означених умінь завдяки впровадженню розроблених педагогічних умов. Аргументовано, що дієвість означених умінь, що визначалася в реальних професійних умовах, зросла в експериментальних групах на 49%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. До перспективних напрямів подальших наукових розвідок відносимо з'ясування проблеми навчального діалогу в структурі педагогічної та методичної підготовки вчителя, його гуманістичної і прикладної ролі у професійному становленні педагога, вивчення й застосування інноваційних форм і структур діалогу в освіті, що досліджуються у зарубіжній і вітчизняній педагогічній науці.

Основні результати дослідження висвітлено в таких працях автора

Монографія

1. Крившенко, Л. М. (2018). *Формування у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу*. Суми: ФОП Цьома С. П.

Навчально-методичний посібник

2. Крившенко, Л. М. (2016). *Евристичне навчання в початковій школі: теорія і практика*. Суми.

Статті у наукових фахових виданнях України

3. Крившенко, Л. М. (2017). Навчальний діалог – провідна складова евристичної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 133, 115–128.

4. Крившенко, Л. М. (2017). Евристичне навчання: сутність і змістові характеристики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 159, 219–225.

5. Крившенко, Л. М. (2017). Дослідження евристичного навчального діалогу в зарубіжній і вітчизняній педагогічній науці. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, 3, 21–28.

6. Крившенко, Л. М. (2018). Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до використання евристичного діалогу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4 (78), 87–100.

7. Крившенко, Л. М. (2018). Діагностика у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5 (79), 120–133.

Праці апробаційного характеру

8. Крившенко, Л. М. (2015). Опанування молодшими школярами вміннями аналізу тексту на уроках літературного читання в евристичному навчанні. *Професійно-творча і духовна самореалізація особистості в евристичній освіті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Суми, 134–138.

9. Крившенко, Л. М. (2016). Дидактичні умови навчання молодших школярів діалогічних умінь. *Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Суми, 205–209.

10. Крившенко, Л. М. (2018). Теоретичне обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання евристичного діалогу. *Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Суми, 239–244.

11. Крившенко, Л. М. (2018). Евристичний навчальний діалог як компонент інноваційного навчання. *Інновація в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Полтава. Режим доступу: https://konferensia2018.blogspot.com/2018/05/blog-post_19.html#more.

12. Крившенко, Л. М. (2018). Інноваційні підходи до формування вмінь самостійного застосування евристичного діалогу у професійній діяльності майбутнього вчителя. *Сучасний вимір психології та педагогіки: зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції*. Львів, 99–102.

13. Крившенко, Л. М. (2018). Технології евристичної освіти у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів. *Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Глухів, 163–164.

АНОТАЦІЇ

Крившенко Л. М. Формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. – Суми, 2018.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Визначено стан розробленості проблеми формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів та поняттєвий апарат дослідження. Розкрито сутність і групи вмінь застосування евристичного навчального діалогу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. Виявлено та обґрунтовано педагогічні умови формування у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу та модель реалізації цих умов. Розроблено й застосовано комплекс діагностичного інструментарію для виявлення рівнів сформованості у майбутніх учителів початкових класів умінь застосування евристичного навчального діалогу. Здійснено експериментальну перевірку розроблених педагогічних умов.

Ключові слова: професійна підготовка, евристична освіта, евристичний навчальний діалог, уміння застосування евристичного навчального діалогу, формування вмінь застосування евристичного навчального діалогу, педагогічні умови, майбутні вчителі початкових класів, заклади вищої педагогічної освіти.

Крившенко Л. Н. Формирование умений применения эвристического учебного диалога в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Сумской государственной педагогический университет имени А. С. Макаренка. – Сумы, 2018.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования умений применения эвристического учебного диалога в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов.

Определено состояние разработанности проблемы формирования умений применения эвристического учебного диалога в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов и понятийный аппарат исследования. Раскрыта сущность и группы умений применения эвристического учебного диалога в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов. Выявлены и обоснованы педагогические условия формирования у будущих учителей начальных классов умений применения эвристического учебного диалога и модель реализации этих условий. Разработан и применен комплекс диагностического инструментария для выявления уровней сформированности у будущих учителей начальных классов умений применения эвристического учебного диалога. Осуществлена экспериментальная проверка разработанных педагогических условий.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, эвристическое образование, эвристический учебный диалог, умение применения эвристического учебного диалога, формирование умений применения эвристического учебного диалога, педагогические условия, будущие учителя начальных классов, учреждения высшего педагогического образования.

Krivshenko L. M. Formation of the skills of using heuristic learning dialogue in the future primary school teachers' training. – On the right of manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. – Sumy, 2018.

The thesis is a theoretical-experimental study of the problem of forming skills of using heuristic learning dialogue in professional training of future primary school teachers.

The study defines the state of development of the problem of forming skills of using heuristic learning dialogue in future primary school teachers' training and the conceptual apparatus of the study.

The essence and groups of skills of using heuristic learning dialogue in future primary school teachers' professional training are revealed, namely: the ability to ask questions related to the object of cognition; the ability to compile the logical series of questions for the creation of specific educational products; the ability to interact in an interactive group; the ability to conduct diagnostics of questioning and dialogue interaction.

The pedagogical conditions for the formation of future primary school teachers' skills of using heuristic learning dialogue have been identified and substantiated: 1) application of heuristic education and its technologies as the basis for the formation of professional motives and skills, professional-creative activity of the future primary school teacher; 2) use of heuristic technologies for the formation of skills of independent designing of heuristic learning dialogue in the future primary school teachers in theoretical training and practical activities; 3) creation and use of a complex of diagnostic tools for self-evaluation and evaluation of the levels of formation of future primary school teachers' heuristic learning dialogue skills. The model of realization of the indicated pedagogical conditions is developed.

A set of diagnostic tools has been developed and introduced in order to identify the levels of formation of future primary school teachers' skills of using heuristic learning dialogue – high, sufficient, average, initial. The criteria for the formation of the skills of using heuristic learning dialogue of future primary school teachers are defined: general creative, motivational-value, communicative, managerial-modeling, diagnostic.

The experimental verification of pedagogical conditions for the formation of the skills of using heuristic learning dialogue in the context of heuristic education of future primary school teachers is carried out. The results of the experiment has shown significant positive changes in the formation of skills of using heuristic learning dialogue: in the vast majority of students, sufficient skills of heuristic learning dialogue have been formed.

Key words: professional training, heuristic education, heuristic learning dialogue, ability to use heuristic learning dialogue, formation of skills of using heuristic learning dialogue, pedagogical conditions, future primary school teachers, institutions of higher pedagogical education.

Підписано до друку 12.12.2018 р. Формат 60X90/16. Гарн. News Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87.